

آب در باغ ایرانی

تألیف:

احسان زمانی

امین سعیدیان

عضو هیئت علمی دانشکده آزاد اسلامی واحد ماهشهر

محمد آل محمد

رضا ششگل

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران

مؤسسه نشر کلمه

عنوان و نام پدیدآور: آب در باغ ایرانی / تألیف: احسان زمانی ... [و دیگران].

مشخصات نشر: تهران: مؤسسه نشر کلمه، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۱۰۴ ص.

شابک: 978-964-6464-85-8

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: تألیف: احسان زمانی؛ امین سعیدیان؛ محمد آل محمد؛ رضا قشقایی.

موضوع: باغ‌های ایرانی

موضوع: آب و معماری -- ایران

موضوع: باغ‌های ایرانی -- تاریخ

شناسه افزوده: زمانی، احسان، ۱۳۵۸ -

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ ۲۲ آب / DSR۶۵

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۰۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۲۶۶۴۴۴۶

مؤسسه نشر کلمه

تهران، خیابان انقلاب، روبه‌روی دانشگاه تهران، مجتمع تجاری اداری فروزنده،

شماره ۱۴۱۰، طبقه سوم، واحد ۶۱۰ تلفن و دورنگار: ۶۶۴۰/۶۰۶

آب در باغ ایرانی

مؤلفان: احسان زمانی؛ امین سعیدیان؛ محمد آل محمد؛ رضا قشقایی

چاپ: فردا

شمارگان ۱۰۰۰ نسخه بها: ۳۸۰۰ تومان

تاریخ و نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۱

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۴۶۴-۸۵-۸ ISBN: 978-964-6464-85-8

عکس روی جلد: باغ شازده، کرمان: اثر مسعود زنده روح کرمانی

فهرست مطالب:

پیشگفتار.....	۸
مقدمه مؤلفان.....	۹
فصل اول:	
تعریف باغ ایرانی.....	۱۳
مفاهیم مرتبط با آب.....	۲۴
اهداف بررسی آب در باغ (جنبه مفهومی - زیبایی شناختی و جنبه کارکردی).....	۳۷
آب در مبانی اسلامی و مفاهیم معرفی مرتبط با آن.....	۳۸
مبانی عرفانی - اسلامی و تطور مفاهیم معنوی آب در آن.....	۴۱
جنبه کارکردی - مهندسی آب در باغ ایرانی.....	۴۲
نظام جریان آب در باغ ایرانی.....	۴۳
فواره در باغ ایرانی.....	۴۸
نظام جریان آب تحت تأثیر جاذبه.....	۵۰
سلسله مراتب حضور آب در باغ.....	۵۰
منابع آب جاری در باغ.....	۵۱
چشمه در باغ ایرانی.....	۵۱
رود در باغ ایرانی.....	۵۲
قنات در باغ ایرانی.....	۵۲
شیوه‌های نمایش آب در داخل باغ.....	۵۳
فصل دوم: (رویکرد زیبایی شناختی - مفهومی و کارکردی آب در مصادیق باغ ایرانی).....	۵۷
جلوه آب در مصادیق باغ ایرانی.....	۵۷
گیاه در باغ ایرانی.....	۵۸
مفهوم معرفتی درخت در مبانی اسلامی.....	۵۹
مفهوم معنوی درخت در قرآن.....	۵۹
مفهوم معنوی درخت از منظر عرفانی - اسلامی.....	۶۰

۶۲	رویکرد زیباشناختی و کارکردی درختان در باغ ایرانی
۶۴	بررسی مصادیق
۶۴	باغشاه فین
۶۹	باغ شاهزاده ماهان
۶۹	باغ تخت
۷۰	نقش آب در باغ شازده
۷۳	نظام پوشش گیاهی و استقرار آب در باغ شازده
۷۳	باغ شاه گلی
۷۴	استخر باغ
۷۸	عمارت شاه گولی
۸۰	تحلیل نظام حضور و حرکت آب و گیاه در فضا بر روی پلان ایل گلی
۸۱	باغ قدمگاه
۸۹	تحلیل نظام حضور و حرکت آب و گیاه در فضا بر روی پلان باغ قدمگاه
۹۰	نتیجه گیری
۹۲	- منابع و مأخذ

- فهرست جداول

۴۱	جدول ۱: جنبه معنوی آب در قرآن کریم و تبلور آن در باغ ایرانی
۴۲	جدول ۲: جنبه معنوی آب از دیدگاه عرفا و تبلور آن در باغ ایرانی
۶۱	جدول ۳: جنبه معنوی درخت در قرآن کریم و تبلور آن در باغ ایرانی
۶۲	جدول ۴: مفهوم نمادین درختان و بررسی کارکردی آنها در باغ ایرانی
۹۱	جدول ۵: رویکرد زیباشناختی و کارکردی آب در باغ ایرانی

پیشگفتار

سپاس بیکران خداوند مهربان راست که ما را به زینت اندیشه آراست تا بتوانیم هم خود بر صراط مستقیم الهی باشیم و هم دیگر جوامع بشر را به سوی نور الهی رهنمون باشیم.

باغ ایرانی در یک نگاه کلی اثری است بسیار زیبا و مشخص فرهنگ مادی و معنوی تمدن کهن و والا، که به تنهایی می تواند گویای طبع لطیف و در عین حال ژرف اندیش گذشتگان ما باشد. باغ ایرانی تداعی کننده بهشت خداوند است.

آب و گیاه از مهم ترین عناصر تشکیل دهنده آن و بنا یا کوشک که در مناسب ترین مکان باغ قرار می گیرد، آن چنان آرامش بخش و دل افزا است که در کمتر جایی از محیط های انسان ساخت، می توان به آن حالت دست یافت. حضور آب در باغ، جریان آن در میان بنا، صدای آن در جوی ها و فواره ها، سکون آن در آب نماها و حوض ها تداعی کننده گرمی و طراوت روح است در کالبد و فضای مفرد و مفرح باغ ایرانی، جایی که، بشر خسته امروز بیشتر از نسل های پیشین خود به آن نیازمند است. این که جوانان تحصیل کرده ما اهل تفکر و بینش عمیق باشند و در شناخت هر چه بیشتر محیط زندگی خود و نعمات بی شمار و ارزشمندی که خالق هستی به آنان ارزانی داشته است به مطالعه و تحقیق بپردازند امری است بسیار مبارک و مایه مباهات. در زمانی که زندگی ماشینی بسیاری از جوامع انسانی را از طبیعت دور کرده است، پرداختن به موضوعاتی از قبیل آب، گل، گیاه، باغ و سایر عوامل و مظاهر تشکیل دهنده طبیعت، نور امیدی را در دل ها زنده نگه می دارد که نشانگر پایایی حقیقت زیبایی طلبی انسان های فرهیخته، حتی در چنین شرایطی است، کتاب «آب در باغ ایرانی» اثری است با ارزش و تهیه آن توسط معماران جوانی که سعی شان زنده نگه داشتن فرهنگ پُر بار و زندگی بخش مادی و معنوی این مرز و بوم است، توفیق این عزیزان را از خداوند متعال مسئلت می نمایم.

دکتر علی اکبر تقوایی

دانشیار گروه شهرسازی دانشکده هنر و معماری

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه مؤلفان

امروزه نیاز جسمی و روحی انسان به برقراری ارتباط با طبیعت، موجب شده که در همه جوامع، طبیعت به مثابه میراث فرهنگی تلقی شود؛ در میان عناصر موجود در طبیعت، آب و گیاه از اهمیت بیشتری نسبت به بقیه برخوردارند و همواره سایر عناصر طبیعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. ترکیب هوشمندانه آب و گیاه در فضا سازی باغ‌های ایرانی نشان می‌دهد که هر سه رویکرد مفهومی، کارکردی و زیباشناختی به خوبی در آن رعایت شده و در واقع رمز پایداری باغ‌های ایرانی تبلور این سه مفهوم در مجموعه واحد باغ است. در واقع چنانچه در طراحی محیط زیست جایگاه این دو عنصر به درستی انتخاب شود، محیطی پایدار و کارآمد حاصل می‌شود. از این رو در طراحی طبیعت و ساماندهی عناصر آن بایستی به سه رویکرد مذکور توجه ویژه مبذول داشت.

این مبانی و مفاهیم دینی-آیینی متبلور در میراث کنونی باغ‌های ایران، که به نوبه خود تأثیراتی از دوران پیش از اسلام و پس از آن و همچنین از تفکرات آیینی متفاوت در آن جلوه گر شده است، بیانگر آن است که باغ ایرانی نظامی حکیمانه و کمال‌گراست که عناصر طبیعی آب و گیاه را به نحوی در خود جای داده که نیازهای فیزیکی استفاده کنندگان را برآورده می‌سازد، و در همان حال نیز به بعد مابعد الطبیعه و معنوی آن توجه شده است. همین مسئله باعث بقا و تداوم آن در طول زمان و شاخص شدن آن به صورت مجموعه‌ای واحد شده است. به کمک بازشناخت و تحلیل جایگاه عناصر موجود در باغ ایرانی، به ویژه آب می‌توان در ساختن محیط زیستی مناسب و هماهنگ با نظم موجود، بهره‌برداری لازم را به عمل آورد.

احسان زمانی

امین سعیدیان (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ماهشهر)

محمد آل محمد

رضا قشقای (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران)

فصل اول

هر ملت براساس جهان‌بینی خویش برای طبیعت ارزش و جایگاهی خاص قایل بوده و ارتباطش را با طبیعت و عناصر طبیعی بر پایه اصول و ارزش‌های منبعث از جهان‌بینی خود شکل داده است. به این ترتیب شناسایی جایگاه عناصر طبیعی در اعتقادات و فرهنگ هر جامعه از اهمیتی بالا برخوردار است و هر چه شناخت و درک مفهومی مردم جامعه نسبت به طبیعت و عناصر طبیعی بیشتر و عمیق‌تر باشد، این جایگاه ارزشمندتر خواهد بود. به تبعیت از جهان‌بینی دیرینه و فرهنگ ایرانی - اسلامی ایرانیان، رابطه مردم این سرزمین با طبیعت و عناصر طبیعی، رابطه‌ای براساس احترام به طبیعت و همزیستی با آن است. این تفکر زمین را ملک خدا می‌داند، در این فرهنگ عناصر طبیعی مانند آب و گیاه به عنوان آیه و نشانه الهی محسوب می‌شوند و از چنان اهمیتی برخوردارند که بارها در متون اسلامی نام این دو عنصر تکرار شده است. زیباترین ترکیب مادی آب و گیاه در هنر باغ‌سازی ایرانی نمایان می‌شود. هنر باغ‌سازی یکی از کهن‌ترین هنرهای ایرانیان